

Den nye store indespærring

Loïc Wacquant: *Fattigdommens Fængsler*.
 Originaltitel: *Les Prisons de la misère*,
 1999, Oversat fra fransk af Anne-Marie
 Vestergaard, Socialpolitisk Forlag 2008,
 159 sider inkl. noter – 160 kroner.

Loïc Wacquants lille bog fra 1999 hører til inden for et forskningsfelt, der de sidste 15-20 år har været genstand for så mange udgivelser, at man næsten kan tale om en genre: Kritikken af den Nye Store Indespærring. Den første store indespærring blev i 1961 beskrevet af Michel Foucault i en afhandling, der senere udkom under titlen *Galskabens historie*. Den Nye Store Indespærring tog sin begyndelse i Amerika i 1970'erne og har siden kvalificeret USA som verdens første 'fængselssamfund'. I dag sidder over 2,3 millioner mennesker i amerikanske fængsler.

Af andre betydelige forskere inden for genren kan nævnes David Garland, Nils Christie, og Marie Gottschalk. Fælles for dem er, at de tager afsæt i en dybtfølt indignation over det, som Garland betegner *Mass Incarceration*, som Christie har kaldt Gulag vestlig stil, og som Wacquant placerer i historisk genealogisk forlængelse af slaveriet. Indignationen retter sig ikke mindre imod forholdene i USA's fængsler og eskalationen i brugen af indespærring end imod den neoliberalistiske og neokonservative ideologi, der danner det diskursive grundlag, som har ført sig succesrigt frem under slagord som 'War on

Drugs' og 'War on Crime' siden Reagan og Thatcher. Wacquants analyse er således et bidrag til en værdikamp, der udspiller sig i samfundsvidenskabernes, såvel som i det politiske liv. Modstanderen på den videnskabelige front er neokonservative kriminologer med James Q. Wilson i spidsen, der leverer legitimeringer af en 'tough-on-crime'-politik, som har domineret den offentlige debat i nogle årtier. Når det er relevant at udsende *Fattigdommens Fængsler* på dansk, er det fordi den amerikanske 'tough on crime'-ideologi også er blevet en eksportvare, der i stadig mere udtalt grad danner forbillede for europæisk straf-felovgivning.

Hvor andre som f.eks. den norske sociolog Nils Christie fokuserer på det 'fængselsindustrielle kompleks', dér forsøger Wacquant at anlægge et meget bredt politisk, sociologisk og historisk perspektiv. Politisk ser han neoliberalisme og neokonservatisme forene sig i et Amerika, der har valgt at "*kriminalisere fattigdommen og normalisere en usikker tilknytning til arbejdsmarkedet*" (s.15) som reaktion på den øgede arbejdsmæssige og sociale utryghed i samfundet: "Den 'usynlige hånd' som Adam Smith så godt kunne lide, er igen kommet tilbage, men denne gang bærer den en 'jernhandske'." (s.131)

Det handler om at kontrollere og inddæmme de farlige klasser. Derfor koncentrerer politiindsatsen der, hvor kriminaliteten er mest synlig. Kriminelle 'hotspots' er et af kodeordene,

der for nylig er kommet til Danmark. Man forøger kontrollen i socialt belastede kvarterer, hvor utilpassede unge uden arbejde og fremtidsudsigter – primært sorte i USA; anden-generationsindvandrere i Danmark – er blevet godt underholdningsstof i medierne. Wacquant sætter sig for at analysere det ”verdensomspændende, ideologiske markedsføringsprojekt”, som spreder jernhandskens metoder. Helt centralt i dette projekt står tænketanken Manhattan Institute, som har samlet det amerikanske højre omkring slagordene frit marked, individuelt ansvar og patriarkalske værdier.

Hvor vellykket denne markedsføring har været, kunne man høre et eksempel på, da tidligere justitsminister Lene Espersen talte om, at der skal udvises ’nul tolerance’, allerede når den første rude bliver knust (Politiken, 15. feb. 2008). Det kunne lyde som et forsvar for en kriminalpræventiv strategi, der stadig har resocialisering som sit naturlige mål. Men det er hverken Espersens egne ord eller et forsvar for resocialisering eller social og kulturel integration. Det er før omtalte James Q. Wilsons ord, som Manhattan Institute har gjort det til sin opgave at popularisere.

Sammen med George Kelling introducerede Wilson i 1982 en ”kvasi-teori” under titlen *Broken Windows* i det populære magasin Atlantic Monthly. Sociologen Wacquant, elev af Pierre Bourdieu, bemærker tørt, at den aldrig er blevet empirisk efterprøvet. Han sammenligner den med

den franske talemåde: ”Den som begynder med at stjæle æg, ender med at stjæle okser.” (s. 21). Oversat til den moderne storbyjungle betyder det, at kun ved at slå hårdt ned på de daglige små forseelser kan man stoppe den grove forbrydelse. Et glidebaneargument, vi også kender fra narkodebatten. Uden eufemismer bliver det til at rydde gaderne for bærmænd, så ordentlige mennesker kan nyde den ’livskvalitet’, der var et af Manhattan Institute’s oprindelige projekter. Angsten hos over- og middelklasse, dvs. dem, der plejer at stemme, skulle dæmpes ved at jage fattige og hjemløse bort fra offentlige steder.

I *Broken Windows* understreger Wilson og Kelling, at det ikke er den faktiske vold, men derimod borgernes frygt – hvor diffus og ubegrundet den end måtte være – for at blive forulempet af ”disorderly people”, som bør være angrebepunktet for kriminalitetsbekæmpelsen: ”Ikke voldelige personer, heller ikke nødvendigvis kriminelle, men uanstændige, larmende eller uforudsigelige personer: tiggere, sprittere, misbrugere, teenagebøller, prostituerede, dagdrivere og mentalt forstyrrede.” (W&K 1982, s. 1-2, min oversættelse). I 1996 udpegede New Yorks politichef, William Bratton, ”fjenden” til at være ”squeegee men”; de hjemløse mænd, der springer frem i lyskrydsene, når bilerne holder for rødt, og vasker forruder i håb om en lille betaling. Borgmester Rudolph Giuliani var ikke sen til at tage æren for en kriminalitetsbekæmpelse, der

gennem en "tidobling af politistyrkens bemanding og udrustning, udelegering af det operationelle ansvar til de lokale politimyndigheder med krav om at opvise resultater" (s. 22) startede en historisk klapjagt på disse "squeegee pests" – narkopushere, prostituerede, tiggere, hjemløse, vagabonder, graffitimalere.

'Zero tolerance' – 'Nul tolerance' hedder strategien, som har gjort kriminologen James Q. Wilson til en guru i neokonservative kredse. Strategien retter sig, som det fremgår, ikke imod den grove eller den organiserede kriminalitet, men imod samfundets bundfald. 'War on Drugs', som Reagan-administrationen lancerede i 80'erne, har vist sig at være en fiasko af historiske dimensioner, men krigen bliver stadig primært ført på gadeplan. Bundfaldet synes at udgøre en udtømmelig resurse for den ekspanderende fængselsindustri.

Wacquant ligger langt hen ad vejen på linie med folk som David Garland og Nils Christie i synet på en strategi, der undergraver retsstatens grundlæggende princip om individuel straf ved at målrette politiindsatsen imod ghettoernes befolkning. Wacquant særligt pointe ligger i analysen af sammenhængen mellem retspolitik og socialpolitik, hvilket i dagens Amerika viser sig ved, at den sorte amerikanske ghetto er vokset sammen med fængslet. Fængslerne tager sig af mændene, mens det stadig mere udmarvede socialvæsen tager sig af de enlige mødre. Fængselsophold er

blevet en integreret del af yngre sorte mænds normale erfaringshorisont.

Wacquant viser, hvordan den pseudovidenskabelige konservative/liberalistiske variant af en kriminologisk diskurs har spredt sig i Europa med hovedvægten lagt på England og Frankrig. Denne begrænsning skyldes ikke en begrænsning i diskursens udbredelse. Fænomenet er globalt, men *Fattigdommens fængsler* er en lille bog på halvanden hundrede sider. Vi hører om, hvordan politisk bestilte rapporter bevidstløst refererer til hinanden, hvordan der investeres millioner i PR-arbejde, der spænder fra store konferencer til placering af fortalere i Talk Shows, og vi hører om, hvordan "strukturelle tilpasningskrav" med udgangspunkt i den såkaldte "Washington consensus" siden 80'erne har skabt grobund for "den internationale legitimering af markedsstilpasningen" (s. 59); vejen var banet for en normalisering af en strafferetlig og politimæssig løsning på fattigdommen, som også fik Lionel Jospins og Tony Blairs 'venstreorienterede' velsignelse.

En central pointe i denne kriminologiske diskurs får efter min opfattelse ikke tilstrækkelig opmærksomhed af Wacquant, nemlig den udbredte brug af krigsmetaforer. Det absurde i at føre krig imod et begreb, hvor definition oven i købet er omstridt – 'War on Terror' – er ofte blevet påpeget. Men der er næppe nogen, der vil betvivle, at denne krig føres med militære midler. At føre 'War on Drugs'

og 'War on Crime' er ikke mindre absurd – heller ikke resultaterne taget i betragtning. Men den militaristiske retorik afspejler sig også i strategien for denne krigsførelse, og talløse vidnesbyrd tyder på, at behandlingen af 'krigsfangerne' heller ikke i dette tilfælde lever op til Geneve-konventionen.

I *Broken Windows* bruger Wilson og Kelling udtrykket 'urban frontiers'. Det refererer til Amerikas 'new frontiers' på den tid, hvor nybyggerne drog vestpå, hurtigere end statsmagten kunne følge med og beskytte borgerne imod hinanden og de vilde indfødte. 'Fronten' i krigen mod 'fjenden' er nu flyttet ind imod de forslummede bydele. Inde i storbyerne genfinder vi en opdeling i zoner, der ikke minder så meget om den kolde krigs Berlin, som om Bagdad, hvor 'den grønne zone' er bedst kendt som den, journalisterne tør bo i. I København forsøger man sig med visitations-zoner, hvor enhver potentiel 'fjende' – typisk yngre mænd af anden etnisk oprindelse – oplever at blive groft forulempet af politiet. Nul tolerance fungerer som en selektiv si, hvor enhver mistænkelig person er 'fjende' indtil andet er bevist. Slagordet 'Zero tolerance' er den milde version af feltherrens 'No mercy', før soldaterne stormer byen. Den statistik, der så ofte bruges til at understøtte påstande om etniske minoriteters særlige kriminelle tilbøjeligheder, afspejler en strategisk 'inddæmningspolitik' – et udtryk fra den kolde krig.

Kriminalitet finder man i sagens natur nemmest, der hvor man vælger at lede efter den. Trods velfunderet statistisk belæg for, at brugen af narkotika fordeler sig jævnt blandt alle befolkningsgrupper i USA, så er det som Wacquant bemærker "lettere at gennemføre anholdelser i socialt urolige kvarterer, end i trygge arbejderkvarterer og velstående middelklasse forstæder." (s.79).

Et af de mest besynderlige udtryk for denne diskriminerende inddæmningspolitik findes i den amerikanske narkolovgivning: 5 gram crack-kokain, som er udbredt i de sorte ghettoer, giver 5 års fængsel, mens der skal 500 gram pulver-kokain til at give de samme 5 år. Sidstnævnte variant af stoffet er mere efterspurgt blandt den hvide middel- og overklasse.

En anden krigsmetafor, som Wacquant ikke hæfter sig ved, finder man i hans analyse af en af de mest bizarre skikkelser i den amerikanske 'War on Crime': Charles Murray. Navnet siger næppe mange læsere noget i dag, men titlen *The Bell Curve* fra 1994 får måske en klokke til at ringe. Tesen var, at intelligenskvotienten siger mere om en persons socioøkonomiske situation end noget andet, det være sig race, køn, uddannelse eller opvækst. Som undertitlen *Intelligence and Class Structure in American Life* antyder, så vil tilfældet, at der er en påfaldende overhyppighed af mennesker, som ikke har så mange brikker at flytte med i den sorte del af befolkningen – hvilket da også af-

spejler sig i antallet af arbejdsløse og kriminelle sorte. Et "racistiske propagandaskrift" (s. 19), som understreger en vigtigt demarkationslinie i Krigen imod Kriminalitet.

Den mere åbenlyse krigsmetafor stammer fra titlen på et tidligere værk, *Losing Ground: American Social Policy, 1950-1980*, fra 1984, som Manhattan Institute bestilte hos Charles Murray; på det tidspunkt "en arbejdsløs politolog med et middelmådigt ry" (Ibid.). Den blev ifølge Wacquant en bibel i Ronald Reagans korstog mod velfærdsstaten. Tesen var dengang, "at de alt for generøse overførselsindkomster til de mindst begunstige i samfundet er den egentlige årsag til den øgede fattigdom i USA." (s.18). Det tabte terræn, som titlen henviser til, viser sig i arbejderklassens moralske forfald, og ikke mindst i form af "illegitime forbindelser", som Murray ser som roden til alle det moderne samfunds ulykker, ikke mindst "volden i storbyerne". Og så er vejen banet for en uheldig alliance imellem en socialpolitik i forfald og en 'tough on crime'-politik, der skal generobre det tabte terræn – *the lost ground*.

Som nævnt i indledningen placerer Loïc Wacquant den racistisk slagside i det moderne fængselssamfund i historisk genealogisk forlængelse af slaveriet. Det udfolder han imidlertid først i en senere artikel, *From Slavery to Mass Incarceration* (New Left Review 13, jan-feb 2002). Her er Wacquants tese, at fire på hinanden følgende systemer i USA's historie har afløst

hinanden med det samme formål: at definere, inddæmme og kontrollere den afrikansk-amerikanske befolkning. Det første system var slaveriet i Sydstaternes plantager. Efter borgerkrigen fulgte hundrede år med 'the Jim Crow System' i sydstaterne, som byggede på legal diskrimination og segregering. Det holdt indtil borgerrettighedsbevægelsen i 1960'erne, men blev også overlappet af det tredje system, nemlig de nordamerikanske storby-ghettoer, som de sorte migrerede til i stort tal fra omkring 1915. Wacquant sætter 1968 som det skælsættende år i overgangen til den moderne symbiose mellem den sorte hyperghetto og fængslet. Det var året, hvor to sorte atleter viste Black Power tegnet under en sejrsceremoni ved OL, hvor Nixon blev valgt til præsident, og hvor Martin Luther King blev skudt.

I *Fattigdommens fængsler* har Wacquant fokus på den fjerde periode, symbiosen mellem den sorte hyperghetto og fængslet, der først og fremmest fremstilles som et resultat af den usynlige hånd med jernhandsken, der indfører en ny (u-)balance i forholdet mellem social- og kriminalpolitik.

Man kan hævde, at Wacquant overser væsentlige faktorer som for eksempel bevægelsen for 'Prisoners Rights'. Den havde sin storhedstid i 60'erne, men er siden trængt i baggrunden, blandt andet fordi offentlighedens fokus blev rettet imod en ny bevægelse: 'Victims' Rights'. Ofre for kriminalitet er siden 70'erne ble-

vet stadig mere synliggjort som en gruppe med særlig ret til støtte, kompensation – og hævn. Hvad enten det har været intentionen fra 'Victims' Rights' forkæmpernes side eller ej, så har den offentlige debat været præget af den logiske fejlslutning, at forholdet imellem de kriminelle og ofrenes rettigheder må være et nulsumsspil: Hvis forbryderens rettigheder anerkendes, så er det en krænkelse af offeret. Det har igen understøttet en fængelskultur, der har en lang – både officiel og uofficiel – tradition i USA, nemlig opfattelsen af den indsatte som rettighedsløs, 'slave of the state', og henfalden til ekstra-juridiske administrative straffe fra fængselsapparatets side, typisk i form af isolationsfængsling og tillægsstraffe. Dertil kommer det klima af vilkårlig brutalitet i de voldsomt overfyldte fængsler, som ikke blot er skildret i mange Hollywood-film, men som også vises frem i utallige dokumentarprogrammer, også på de danske kanaler. Et af de nyeste på stammen er *Inside American Jail*, et tv-show som youtube giver smagsprøver på.

Hvorom alting er, så er disse aspekter snarere et supplement end en anfægtelse af Wacquants perspektiv. Han trækker de store linier frem i sin lille bog, og her er forvaltningen af de offentlige udgifter af central betydning i et USA, der "har valgt at bygge arresthuse og fængsler i stedet for sundhedsklinikker, børnehaver og skoler." (s. 73). Udgifterne til fængselsvæsenet er steget i samme takt,

som udgifterne til uddannelsessystemet er faldet. I 1994 krydsede de to udgiftskurver hinanden i New York og Californien. Denne 'fattigdomsbekæmpende' politik er en voldsom belastning af de offentlige budgetter, og Wacquant tegner et dystert billede af, hvordan myndighederne forsøger at kontrollere udgifterne til kriminalforsorgen.

Det sker med fire forskellige metoder, som til dels har karakter af faser eller strategier, der følger logisk og historisk på hinanden (s. 73-74). Den første metode er simpel omkostningsreduktion og dermed sænkning af levestandarden i fængslerne: uddannelse, idræt, underholdning, resocialiserings- og narkoafvænningsprogrammer. Væk med det. Den anden metode reducerer personaleforbruget ved at udnytte fremskridtene inden for overvågningsteknologien. Den tredje strategi er at sende regningen for omkostninger ved afsoning til fangerne og deres familier. Og endelig den fjerde, som Wacquant lakonisk bemærker, at der er "fremtid i"; nemlig at genindføre ufaglært arbejde i fængslerne i stor stil. Microsoft, TWA, Boeing, og Konica er sammen med andre store koncerner allerede på banen – via underleverandører for deres images skyld. Streng lovgivning har indtil videre holdt igen på industrivirksomhed i fængslerne. Ikke fordi det minder om slavearbejde, men fordi det er konkurrenceforvridende i forhold til den hjemlige amerikanske industri. Man kan se for sig,

hvordan lovforslagene til afregulering også af dette marked vil slå igennem i samme takt, som industrien bliver 'outsourcet' til fjernøsten. Derefter er vejen banet for, at fængslerne kan 'insource' arbejdet igen ved at udkonkurrere de indiske og kinesiske sweatshops. Den 'legitime' logik er, at når man kan indføre tvangsarbejde for de fattige og arbejdsløse uden for murene – aktivering på dansk; *workfare* i stedet for *welfare* på engelsk – så kan man selvfølgelig også tvinge de fattige indenfor.

Wacquant tilføjer en sidste dobbeltsidet metode til at tøjle udgifterne: tilpasning af retsvæsenet til markedsideologiens krav om effektivitet og privatisering af kriminalforsorgen. Det er lidt uklart, om Wacquant skelner imellem disse to aspekter. Begge dele er under alle omstændigheder grundigere beskrevet af Nils Christie. Han viser i *Kriminalitetskontrol som Industri*, hvordan retssystemet er blevet effektiviseret; dels igennem øget brug af 'Plea Bargaining', hvor over 90 procent af alle sager afgøres som tilståelsessager, idet den anklagede stilles over for valget imellem en retssag, hvor anklagerne kræver en væsentlig strengere straf end den, som den anklagede kan opnå i et 'forlig'; dels ved brug af fastlagte straffetabel-ler til udregning af straffens længde ud fra kriterier som 'mandatory minimum' (minimums straffe) og tidligere straffe. Den højt besungne amerikanske retssal, hvor vi i utallige dramaer har set retfærdigheden ske fyldest til

sidst, har udviklet sig til et ekspeditions-kontor, der fodrer den stadig mere sultne fængselsindustri. Hvad privatisering af fængslerne angår, var der 0 pladser i private fængsler i 1983 og 276.655 ifølge en fremskrivning til 2001. Markedsandelen stiger stadig.

Når man til dette billede lægger et generelt rettighedstab for tidligere straffede – ingen stemmeret i mange stater, ingen ret til socialhjælp eller almennyttige boliger, samt systematisk udelukkelse fra arbejdsmarkedet, bl.a. via registrering af tidligere straffede på internettet – så har vi et system, der tilsyneladende kan blive ved med at æde sin egen hale.

Kan det virkelig blive ved? Mange amerikanske stater er begyndt at vande sig over de enorme udgifter til 'nødvendige' nye fængselsbyggerier. 'Tough on crime'-bevægelsen får ikke længere bare modstand fra en moralsk og politisk indigneret undergrund, der er usynlig i den mediemæssige mainstream, men også fra pragmatiske, ja, endda konservative røster, der er begyndt at regne på udgifterne til narkoafvænningsprogrammer, uddannelse, jobtræning og andre sociale tiltag, som er påfaldende billige i forhold til fængselspladser. Men fængselspladser kan man købe aktier i, og det er stadig et rigtig godt papir.

Wacquant kalder den amerikanske straffestats opsving for toppunktet af en politik, "der har til formål at kriminalisere krisen i samfundet" (s. 80). Metoden kan beskrives som kriminalisering af krisens ofre. Spørgsmålet

er derfor stadig, om et mere og mere privatiseret fængselssystem også kan opbygge en kriseresistent økonomi, der sender en stadig stigende andel af befolkningen i cirkulation imellem fængselsfabrikkerne og ghettoerne. Prøvelsen synes at stå for døren her i 2009. Den private fængselsindustri udgør stadig under 10 procent, og indtil videre skal hovedparten af deres penge komme fra de offentlige kasser. Hvis udviklingen skal vende, så bliver det næppe sociale eller retspolitiske argumenter, der gør udslaget, men økonomiske. Det skal blive interessant at se, hvad den igangværende finanskriser kommer til at betyde for fængselsindustrien.

Til sidst et lille host til oversættelsen. Socialpolitisk Forlag kunne med fordel have investeret i en ekstra korrekturlæsning. Tidligere lektor i kriminologi ved Aarhus Universitet, Jørgen Jepsen, leverer et udmærket forord, der fokuserer på danske forhold. Han går i rette med Wacquants optimisme for de nordiske velfærdsstaters vedkommende, idet han med klare empiriske referencer underminerer de hjemlige politikeres tågesnak om stadig stigende kriminalitet og deres retoriske gidseltagning af 'borgernes retsfølelse'.

Fattigdommens fængsler slutter af med et lille appendiks med aktuel dansk statistik. Desværre er man dårligt hjulpet af tallene. Der savnes procentuelle sammenligninger imellem danskere, indvandrere og efterkommere over tid, og det virker besynderligt,

at tallene for USA ikke er taget med i det afsluttende uddrag af *World Prison Population List*. I Danmark er der ifølge listen 77 fængslede pr. 100.000 indbyggere. Tallene er 123 for England og 85 for Frankrig. Efter i årtier at have ligget på niveau med Danmark og andre europæiske lande begyndte fængselsbefolkning i USA at eskalere i 70'erne. I dag er det tæt ved 800 mennesker pr. 100.000 indbyggere i amerikanske fængsler.

Henrik Borup Nielsen

Fængselsbilleder og fængslet som billede

Devika Sharma: Amerikanske fængselsbilleder – Om kunst, kultur og indespærring i samtidens USA, Ph.d.-afhandling indleveret og forsvaret ved Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet 2008, 254 sider, Afhandlingen er under bearbejdning til udgivelse som bog hos Tiderne Skifter.

Hvis man har haft næsen inden for på de æstetiske fag i 80'erne eller 90'erne, og trukket den til igen efter en hård dosis dekonstruktiv, værkløsende og hermetiske lukket selvreference, så kan det være en befrielse at se den stærke genkomst af et realitetsprincip, som det er tilfældet i Devika Sharmas Ph.d.-afhandling *Amerikanske fængselsbilleder*. Der er ikke blot tale om at perspektivere de analyserede kunstværker i forhold til almene overvejelser om den historiske og sociale virkelighed, men om en